

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

~~Do użytku służbowego~~

Egz. nr

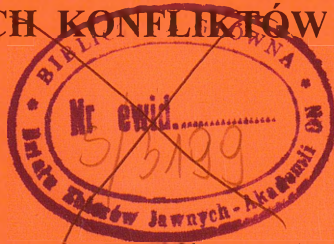
**MODELOWANIE CHARAKTERU
I WŁAŚCIWOŚCI KONFLIKTÓW
ZBROJNYCH W EUROPIE**

Praca naukowo-badawcza pk. „KONFLIKT”

1-3

Etap III

**MODEL BANKU DANYCH O WŁAŚCIWOŚCIACH
WSPÓŁCZESNYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH**

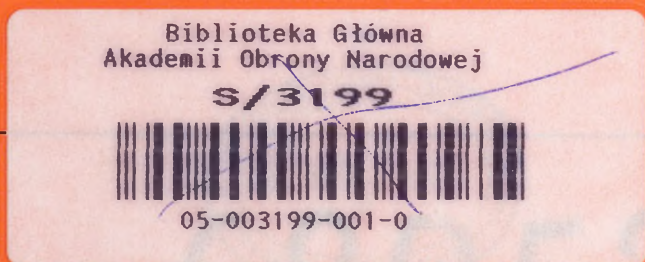

Zespół autorski:

plk dr hab.inż. Stanisław DWORECKI

mjr dr inż. Marek KULISZ

mjr dr inż. Tadeusz KEŚOŃ

WARSZAWA

1996

63952

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

~~Do użytku służbowego~~

Egz. nr

**MODELOWANIE CHARAKTERU
I WŁAŚCIWOŚCI KONFLIKTÓW
ZBROJNYCH W EUROPIE**

Praca naukowo-badawcza pk. „KONFLIKT”

1-3

Etap III

**MODEL BANKU DANYCH O WŁAŚCIWOŚCIACH
WSPÓŁCZESNYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH**

Zespół autorski:

płk dr hab.inż. Stanisław DWORECKI

mjr dr inż. Marek KULISZ

mjr dr inż. Tadeusz KEŚOŃ

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/3199

05-003199-001-0

WARSZAWA

1996

63952

SPIS TREŚCI

	Strona
WSTĘP.....	3
1. SYNTEZA ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODO- WYCH Z PUNKTU WIDZENIA PROGNOZOWANIA SYTU- ACJI KONFLIKTOGENNYCH	4
1.1. Fazy rozwoju stosunków międzynarodowych	4
1.2. Sterowanie w sytuacjach konfliktogennych	12
1.3. Stany międzynarodowych stosunków polityczno-militarnych	18
2. ALGORYTM TWORZENIA BANKU INFORMACJI DO PROGNOZOWANIA WŁAŚCIWOŚCI WSPÓLCZESNYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH	27
PODSUMOWANIE	32
BIBLIOGRAFIA	34

WSTĘP

W etapie pierwszym i drugim pracy naukowo-badawczej „KONFLIKT” przeprowadzono badania międzynarodowych stosunków polityczno-militarnych z punktu widzenia powstawania w nich punktów zapalnych, zjawisk konfliktogennych i konfliktów zbrojnych na tle sprzeczności interesów podmiotów międzynarodowych. Szczegółowej analizie zostały poddane przyczyny (podłoże, źródła) powstawania zjawisk konfliktogennych, kryzysów i konfliktów zbrojnych. Uzyskane tam wyniki posłużą do uogólnienia spostrzeżeń, opracowania modelu przechodzenia od sprzeczności do pokoju lub wojny (lub innych stanów pośrednich), opracowania procedury tworzenia banku danych niezbędnych do prognozowania właściwości przyszłych ewentualnych konfliktów zbrojnych. Wiąże się z tym potrzeba opracowania wymagań dla banku informacji (bazy danych) o zaistniałych faktach, zdarzeniach i procesach mogących mieć wpływ na powstanie sytuacji konfliktogennych, bądź konfliktów zbrojnych. Bank danych powinien być tworzony w oparciu o ustaloną strukturę (algorytm). Ułatwi to jego utrzymywanie i aktualizację oraz dostępność informacji dla potrzeb prognostycznych.

1. SYNTEZA ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH Z PUNKTU WIDZENIA PROGNOZOWANIA SYTUACJI KONFLIKTOGENNYCH

1.1. FAZY ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH

Analiza współczesnych konfliktów zbrojnych, sytuacji polityczno-militarnej w otoczeniu Polski oraz charakter ewentualnych zagrożeń militarnych bezpieczeństwa państwa, prowadzi do wniosku, że to lokalne konflikty zbrojne o małej lub średniej intensywności, a nie wojny będą prawdopodobnie podstawową formą realizacji celów politycznych i ekonomicznych w postępowaniu państw, narodów czy grup etnicznych w geopolitycznym otoczeniu Polski. Jednocześnie uwzględniając czynnik prawdopodobieństwa urzeczywistnienia się któregoś z zagrożeń oraz możliwości przeciwdziałania, dochodzimy do przekonania, że w Europie w tym również w Polsce, w ciągu najbliższych lat raczej nie ma możliwości wybuchu wojny o dużej intensywności, zbliżonej charakterem do dotychczasowych wojen między państwami, koalicjami czy blokami wojskowymi. Zważywszy jednak na skalę, charakter oraz szanse urzeczywistnienia się zagrożeń, należy zrobić wszystko abyśmy byli w stanie się im przeciwstawić.

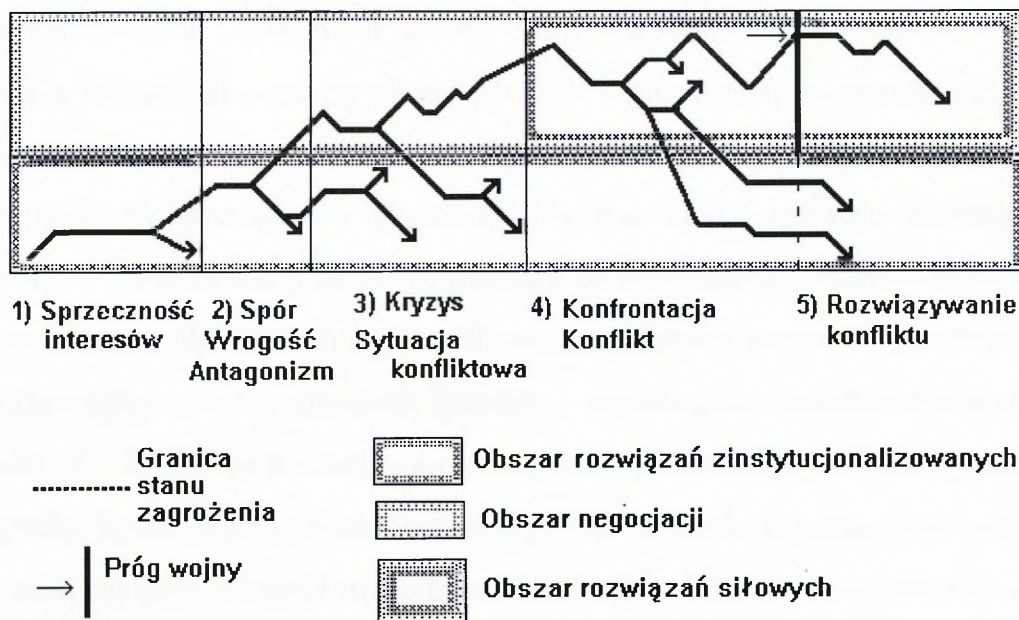
Przemiany polityczne w Europie i w świecie, w zasadzie nieodwracalne w swoim zasadniczym kierunku oraz dążenie państw byłego bloku wschodniego do integracji z państwami Unii Europejskiej i wejścia do NATO, gwarantują brak możliwości powrotu Polski do strefy wpływów mocarstwowej Rosji i odtworzenie dwubiegunowego podziału świata.

Sytuacja taka stawia więc przed siłami zbrojnymi nowe zadania. Warunkiem "*sine gua non*" jest rozpoznawanie, określenie przyczyn i podłoża powstawania zagrożeń militarnych i konfliktów zbrojnych, oraz wypracowanie skutecznych strategii działania, w celu ich eliminowania. Toczące się obecnie na świecie konflikty zbrojne nie posiadają tylko jednej bezpośredniej przyczyny. Współistnienie wielu nakładających się na siebie czynników konfliktotwórczych doprowadziło do odrzucenia przez walczące strony pokojowego sposobu rozwiązywania problemów i wejście na drogę rozwiązań siłowych.

Zbieżne interesy i cele państw wspomagają się wzajemnie i tworzą podstawy i warunki partnerskich stosunków. Rozbieżne interesy i cele państw rodzą sprzeczności, napięcia i konflikty. Jednym z celów jest zagwarantowanie bezpieczeństwa narodowego i integralności terytorialnej kraju oraz neutralizowanie sprzeczności, aby nie przekształciły się one w konflikt. W przypadku gdy w działalności stron dominują cele ekspansjonistyczne (wzajemnie wykluczające się) i krzyżujące się następuje ich nawarstwianie się i przechodzenie przez kolejne fazy zmienności.

Typowe fazy rozwoju stosunków międzynarodowych prowadzących do konfliktu zbrojnego przedstawia rysunek 1.1.

W stanie wyjściowym przeciwieństwa i różnice między stronami z reguły znajdują się we względnej równowadze stąd też generowane przez nie napięcia nie wpływają w zasadniczy sposób na rozwój sytuacji. Nieskuteczne przeciwdziałanie, lub całkowity jego brak powodują pod wpływem bodźców zewnętrznych lub wewnętrznych zaostrzenie się sprzeczności, co w konsekwencji prowadzi do zademonstrowania ich w dowolnej postaci drugiej stronie, i do powstania sporu. Spór oznacza brak zgodności poglądów na temat faktycznych interesów i sposobów ich realizacji.

Rys. 1.1. Typowe fazy rozwoju sytuacji od sprzeczności do rozwiązania konfliktu

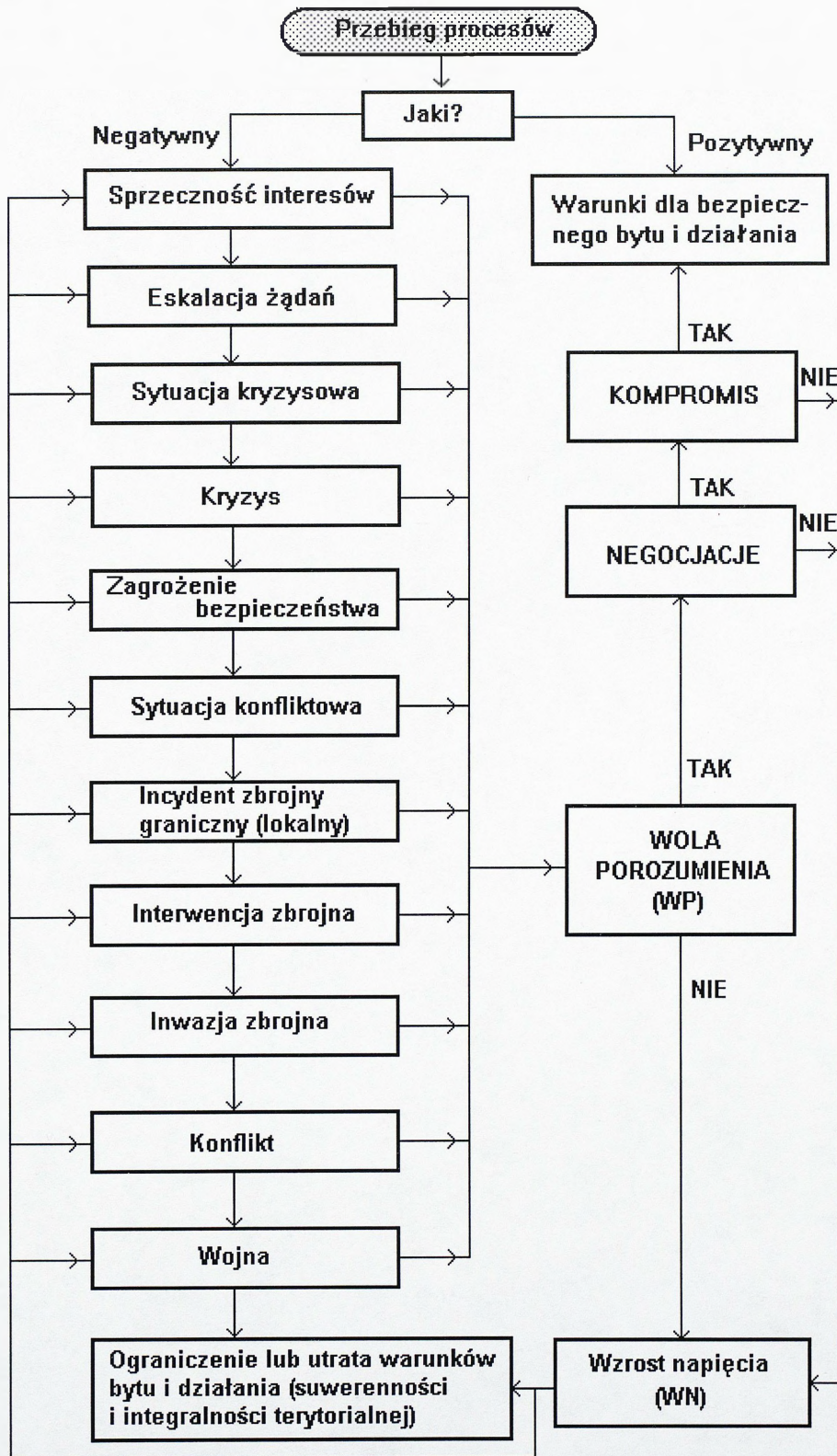
Na tym etapie zaostrzania się sprzeczności strony, wzmagają wszelkie formy wrogiej propagandy, naciski polityczne, prowadzą mobilizację opinii publicznej (również w państwach trzecich zaangażowanych w spór) na rzecz poparcia działań własnych. Może również dojść do prób poszukiwania poparcia na arenie międzynarodowej (próby umiędzynarodowienia sporu). W tej fazie sporu funkcjonują jeszcze bezpośrednie kanały porozumiewania się stron między sobą i w każdej chwili poprzez ustępstwa bądź też wypracowany kompromis można rozładować napiętą sytuację. Podstawowym narzędziem stosowanym do kreowania wzajemnych relacji są negocjacje, rokowania polityczne i dyplomatyczne misje specjalne. W przypadku powodzenia wypracowanego rozwiązania, strony poprzez dalsze dwu lub wielostronne rokowania, mogą całkowicie zlikwidować istniejącą sprzeczność między nimi. Nie wypracowanie kompromisu prowadzi do powstania antagonizmu przechodzącego w stan kryzysu stosunków mię-

dzynarodowych (między stronami). Antagonizm charakteryzuje się obecnością przedłużającego się zespołu napięć uznawanych przez podmioty za trwałe i niemożliwe do zredukowania. Stosunki stron mają co najwyżej symboliczny, szczątkowy charakter. Na tym etapie rozwoju stosunków strony w zdecydowany sposób zmierzają do osiągnięcia postulowanych celów. Wraz z obniżaniem się możliwości regulacji i kontroli rozszerza się skala napięć między stronami (protesty, zaprzeczenia, odrzucanie wyjaśnień). Dochodzi do formułowania wzajemnych zarzutów, oskarżeń, żądań i gróźb. Sytuacja przechodzi w stan kryzysu. W stanie kryzysu dochodzi do całkowitej destabilizacji stosunków. Skutkuje to ich zawieszeniem lub zerwaniem, a tym samym na skutek zakłóceń przestają funkcjonować mechanizmy kontroli napięć. Strony znajdujące się w stanie kryzysu wykorzystują sukcesywnie bądź łącznie wszelkie możliwe do zastosowania, a znajdujące się w ich dyspozycji środki nacisku: polityczne, ekonomiczne, ideologiczne, militarne. Wzmaga się wroga propaganda, strony mogą prowadzić wojnę psychologiczną, bojkot ekonomiczny, stosować politykę protekcjonizmu, embarga bądź izolacji gospodarczej. W tej fazie kryzysu istnieje możliwość posługiwania się również naciskami typu militarno-strategicznego. Nie dochodzi jednak jeszcze do bezpośredniego użycia siły. Wywieranie różnych form nacisku na stronę przeciwną dla osiągnięcia bezkompromisowych celów własnych najczęściej zapoczątkowuje lub wzmaga również kryzys międzynarodowy. Na każdym etapie jednak istnieje możliwość wycofania żądań lub ich złagodzenia i powstrzymania się przed ostateczną konfrontacją na drodze mediacji bezpośredniej lub przez korzystanie z usług mediacyjnych strony trzeciej. Mediator jednak musi być akceptowalny przez obie zwaśnione strony. Mediacje mogą zakończyć okres kryzysu rozwiązując sprzeczności, sprowadzając je do punktu wyjścia bądź zamrażając je. Oznaką najwyższego stanu napięcia jest przerwanie

wzajemnego komunikowania się, postawienie całości bądź części sił w stan gotowości bojowej, demonstracja siły, ogłoszenie mobilizacji, ograniczone użycie siły (blokady, incydenty graniczne, bombardowania). Kryzys przekształca się w stan otwartej konfrontacji i konfliktu zbrojnego. Za granicę tej fazy przyjmuje się moment w którym przynajmniej jedna ze stron zdecydowała się na użycie siły militarnej¹ dla zrealizowania swoich celów. Determinacja użycia siły przez jedną ze stron bądź przez społeczność międzynarodową może doprowadzić zantagonizowane strony do ustępstw, nie tylko z obawy przed poniesieniem ewentualnej porażki. Strony konfliktu (bądź jedna ze stron) mogą być zainteresowane nie dopuszczeniem do działań zbrojnych ze względów ekonomicznych, politycznych, ideologicznych czy nawet militarnych i kryzys może przejść w fazę rokowań, które znajdują rozwiązanie możliwe do zaakceptowania przez obie strony. W okresie tym można zaobserwować znaczącą rolę misji wojskowych, które posiadają specyficzny status. Wynika on z ich szczególnego znaczenia politycznego. Na mocy porozumień międzynarodowych wysłane są misje wojskowe, które posiadają różne zadania, w zależności od tego jaka panuje sytuacja wewnętrzna w przyjmującym je państwie. Może to być nadzór nad przestrzeganiem realizacji określonych umów międzynarodowych, mogą mieć charakter inspekcyjny lub obserwacyjny, doradczy lub instruktażowy, ale mogą też być to pokojowe operacje wojskowe typu: peace making, peace keeping, peace enforcement, peace operations other than war. Możliwy przebieg procesów w stosunkach międzynarodowych przedstawia rysunek 1.2.

---

¹ Na pojęcie siły militarnej składa się wiele elementów. Główny czynnik stanowią siły zbrojne. Ponadto siłę militarną określają pośrednio: poziom gospodarki, w tym rozwój dziedzin ważnych dla przemysłu obronnego, rezerwy ludzkie i surowcowe, poziom zarządzania krajem i jego rozwój technologiczny itp.

Rys. 1.2. Model przebiegu procesów w stosunkach międzynarodowych

W przypadku nie podjęcia rokowań determinacja użycia siły prowadzi do rzeczywistych działań zbrojnych, a tym samym możliwości zmiany biegu wydarzeń stają się, w miarę ich rozwoju, ograniczone, ponieważ w tej fazie rozwoju sytuacji maleje rola czynnika politycznego, a wzrasta znaczenie czynnika militarnego. Nie oznacza to jednak, że czynnik militarny decyduje o ostatecznym rozwiązaniu konfliktu oraz, że strony posiadające przewagę militarną na swoją korzyść rozstrzygają toczony konflikt. Wraz z przedłużaniem się bowiem trwania działań zbrojnych i wzrostem kosztów ponoszonych przez społeczeństwo narasta znaczenie opozycji do prowadzenia działań i potęgują się negatywne nastroje społeczeństwa, które sprzeciwia się dalszemu ponoszeniu ofiar. Oddziaływanie to potęguje się jeszcze gdy gospodarka kraju toczącego działania zbrojne nie jest w stanie w warunkach nie przestawienia jej na tory wojenne zabezpieczać pełnych potrzeb mieszkańców. Przykładem wpływu oddziaływań politycznych, społecznych i gospodarczych na teoretycznie silniejszą stronę są interwencje amerykańska w Wietnamie (1965-1973) i rosyjska w Afganistanie (1979-1989).

Przykłady wielu wojen okresu 1946-1995 pokazują jednak, że po pewnym czasie pierwotne przyczyny, które doprowadziły do działań wojennych, schodzą na plan dalszy. Z chwilą bowiem wybuchu konfliktu zbrojnego, oprócz sprzeczności zasadniczych, do głosu dochodzą bardzo często kwestie etniczne, religijne, rasowe, ekonomiczne, historyczne, itp.

Wszelkim działaniom wojennym oprócz niszczących skutków ekonomicznych i biologicznych towarzyszą przemiany polityczne i społeczne w krajach w nich uczestniczących. Następuje pewne ujednoczenie negatywnych postaw politycznych społeczeństwa wobec przeciwnika, przy

równoczesnym pojawieniu się u części społeczeństwa i politycznych przeciwników elit rządzących wyraźnych postaw antywojennych.

Nie można również powiedzieć, że odniesienie zwycięstwa przez którąkolwiek ze stron rozwiąże do końca sprzeczności, które do niej doprowadziły. Najczęściej stwarza jedynie możliwości uregulowania traktatowego lub w innej formie, wzajemnych pretensji. Również poniesienie porażki nie oznacza dla tego państwa ostatecznego rozstrzygnięcia sprzeczności. Porażka bowiem sprzyjać może kształtowaniu warunków, w których zaszłości historyczne mogą zostać spotęgowane przez chęć rewanżu, czy rodzące się poczucie krzywdy. Ostatnim etapem każdego konfliktu jest okres w którym strony w nim uczestniczące bądź ich reprezentanci przechodzą do poszukiwania możliwych wyjść z dotychczasowej sytuacji. Rozpoczyna się okres rozwiązywania konfliktu. W rozwiązywanie konfliktu często angażowany jest prestiż organizacji międzynarodowych, regionalnych, mocarstw posiadających interesy w rejonie toczącego się konfliktu, a także Organizacja Narodów Zjednoczonych. Na strony nie podporządkowujące się rezolucjom podjętym w celu zakończenia konfliktu, Rada Bezpieczeństwa ONZ może nakładać sankcje ekonomiczne i polityczne.

Fundamentalne zmiany w układzie sił politycznych Europy sprawiły, że Polska realizuje swoje przemiany w sytuacji lokalnej niestabilności (głównie w Europie Wschodniej i Południowo-Środkowej), przy jednocześnie relatywnie wysokim poczuciu bezpieczeństwa, tzn. braku zagrożenia suwerenności i groźby konfrontacji zbrojnej z sąsiadami, jak również braku zagrożenia konfrontacją globalną. Można to uogólnić do stwierdzenia, iż Polska znalazła się pomiędzy stabilnym i dysponującym w miarę skutecznym systemem bezpieczeństwa Zachodem a niestabilnym Wschodem. Znaleźliśmy się w nowym, nieznanym przedtem środowisku międzynaro-

dowym. Europejska przestrzeń bezpieczeństwa wymaga nowych rozwiązań. Nie można bowiem w wytworzonej sytuacji wykluczyć również negatywnego rozwoju wypadków. Przykładem niech będzie wojna domowa w Jugosławii.

Swoista sytuacja jest również u naszych wschodnich sąsiadów, która odzwierciedla konfliktogenną spuściznę postkomunistyczną. Przejawia się ona też w innych regionach b. ZSRR, a także w samej Rosji. Dlatego, z punktu widzenia naszego bezpieczeństwa i budowania własnego skutecznego systemu obronnego, istotna jest wiarygodna analiza rozwoju stosunków międzynarodowych w naszym otoczeniu oraz regionalne jego prognozowanie. Przedmiotem analizy powinny być: rozwój międzynarodowych organizacji bezpieczeństwa zbiorowego, potencjałów sąsiadów, sytuacji w państwach naszego otoczenia oraz współczesne konflikty zbrojne, a w szczególności związki przyczynowo-skutkowe ich powstawania i sposoby ich rozwiązywania.

1.2. STEROWANIE W SYTUACJACH KONFLIKTOGENNYCH

Należy mieć na uwadze, że stosunki wewnętrzne i międzynarodowe są procesami dynamicznymi i pewne źródła sprzeczności będą zanikać, a w ich miejsce pojawią się nowe. Z tego wynika potrzeba racjonalnego działania i podejmowania rozważnych decyzji. Należy poszukiwać skutecznych działań zachęcających i zniechęcających, zmuszających i wymuszających na drodze dyplomatycznej (politycznej), ekonomicznej i militarnej aby przeciwdziałać wszelkim formom realizacji celów na drodze użycia przemocy zbrojnej. Działania te w znaczący sposób mogą wpłynąć na zachowanie się stron, między którymi pojawiające się sprzeczności prowa-

dzą do groźby wybuchu konfliktu zbrojnego. Zdecydowanie organizacji międzynarodowych czy państw utrzymujących oficjalne stosunki z którąś ze stron konfliktu, oraz odczuwalne dla nich sankcje w sferach: dyplomatycznej, ekonomicznej i militarnej mogą spowodować, że spór uda się rozwiązać zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego. Możliwe do podjęcia działania zachęcających i zniechęcających, zmuszających i wymuszających na drodze dyplomatycznej, ekonomicznej i militarnej przedstawiono w tabeli 1.1.

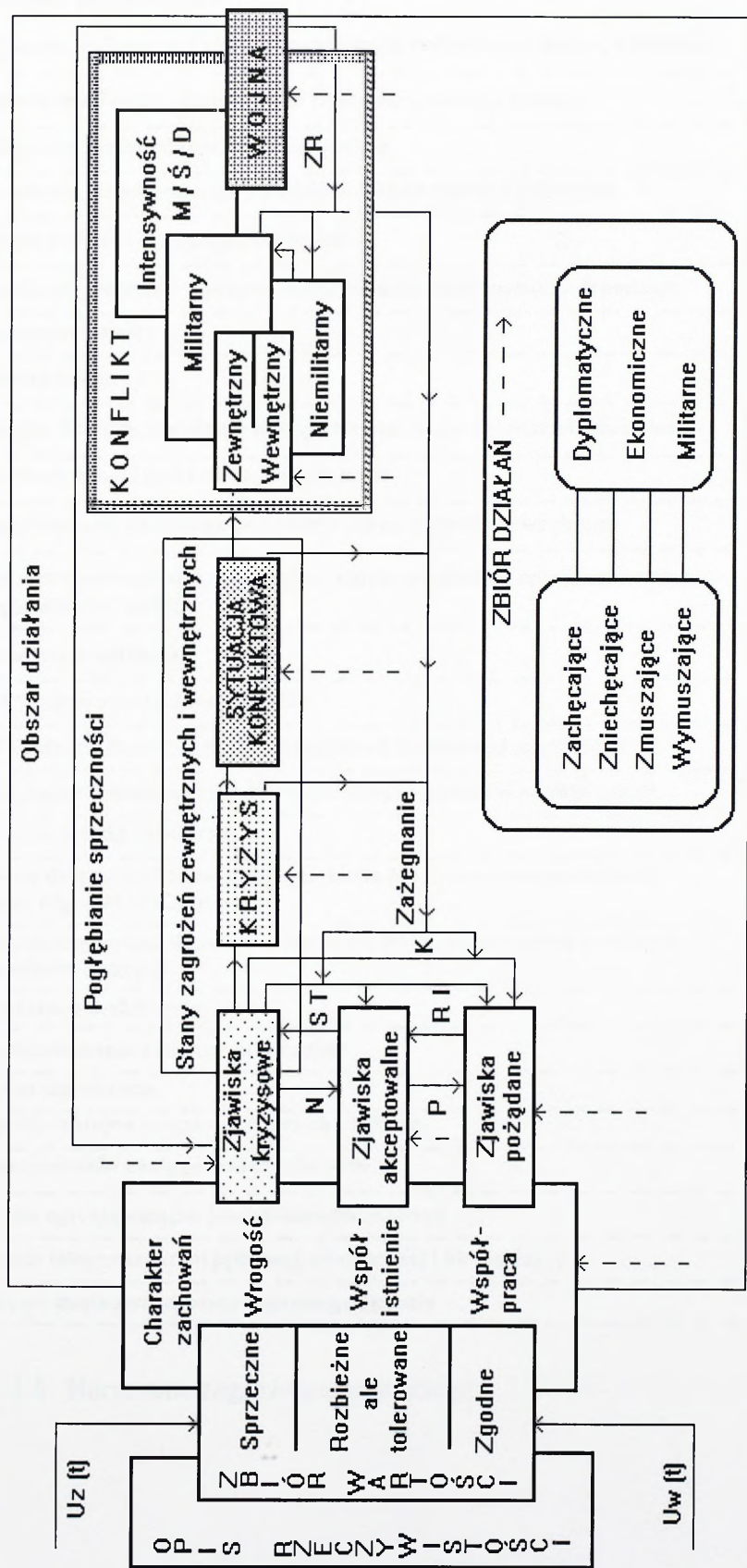
Poprzez podejmowanie dialogu, prowadzenie negocjacji i poszukiwanie kompromisowych rozwiązań w sytuacjach konfliktowych i kryzysach można w porę zapobiec negatywnym ich skutkom, eskalacji wrogości i wybuchowi konfliktów zbrojnych. Cechą charakterystyczną zbioru działań zachęcających i zniechęcających, zmuszających i wymuszających jest to, że istnieje możliwość oddziaływania nimi na każdym etapie rozwoju sytuacji społeczno-militarnej. Uwzględniając przedstawione fazy rozwoju stosunków międzynarodowych, przyczyny i symptomy pojawiania się i narastania zagrożenia militarnego oraz związki przyczynowo-skutkowe współczesnych konfliktów zbrojnych, możemy przedstawić ogólny schemat rozwoju sytuacji polityczno-militarnej od zjawiska kryzysowego do wojny (rys. 1.3.).

Klasyfikacja zagrożeń militarnych, ich przyczyny i symptomy w sferach: ekonomicznej, politycznej, etnicznej, ekologicznej, psychologicznej, społecznej, religijnej, wojskowej, oraz analiza jakościowa i ilościowa współczesnych konfliktów zbrojnych umożliwiają stworzenie listy działań obrazującej narastanie zagrożenia militarnego oraz wskazanie obszarów w jakich pojawiające się przyczyny i ich skutki są przez strony i organizacje międzynarodowe rozwiązywane (rys. 1.4.).

Tabela 1.1.

Rodzaje działań stymulujących rozwój sytuacji polityczno-militarnej.

Rodzaj działań	Charakter działań			Wymuszające
	Zachęcające	Zniechęcające	Zmuszające	
Polityczne (dyplomatyczne)	<ul style="list-style-type: none"> - dyplomatyczne uznanie; - włączenie do regionalnych organizacji; - porozumienia bilateralne. 	<ul style="list-style-type: none"> - ograniczenia kontaktów dyplomatycznych; - wyrażanie zaniepokojenia z powodu regionalnych sporów; - zawieszenie porozumień bilateralnych. 	<ul style="list-style-type: none"> - izolacja agresora; - rozwój regionalnych koalicji; - wspieranie ruchów obrony praw człowieka. 	<ul style="list-style-type: none"> - gotowość do wspierania regionalnych koalicji; - wspieranie regionalnych koalicji; - uznanie działań grup mniejszościowych (opozycji)
Ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> - faworyzowanie; - porozumienia handlowe; - otwarcie rynków zbytu (subwencje, dotacje, pożyczki). 	<ul style="list-style-type: none"> - zawieszenie handlowych negocjacji; - ograniczenie dostępu do rynków zbytu; - wypowiedzenie przywilejów i koncesji handlowych. 	<ul style="list-style-type: none"> - zagrożenie sankcjami; - zagrożenie embargiem; - odmówienie dostępu do rynków zbytu; - potencjalna utrata regionalnej (światowej) pomocy. 	<ul style="list-style-type: none"> - ustanowienie sankcji; - wymuszenie embarga; - restrykcje handlowe; - restrykcje finansowe; - osłabienie waluty; - zablokowanie, zajęcie aktywów.
Militarne	<ul style="list-style-type: none"> - rozciągnięcie parasola ochronnego; - gwarancje bezpieczeństwa; - sprzedaż i dostawa sprzętu wojskowego; - wspólne ćwiczenia. 	<ul style="list-style-type: none"> - wstrzymanie współpracy wojskowej; - wstrzymanie dostaw i sprzedaży sprzętu 	<ul style="list-style-type: none"> - wyłączenie spod ochrony militarnej; - użycie sił zbrojnych; - wspieranie opozycji; - rozwinięcie operacji pokojowych; - dostarczanie pomocy humanitarnej. 	<ul style="list-style-type: none"> - siłowe wymuszenie sankcji /embarga; - przeprowadzanie możliwych operacji militarnych; * demonstracja siły; * naloty i uderzenia lotnictwa; * blokady; * operacje zaczepne; * operacje obronne.

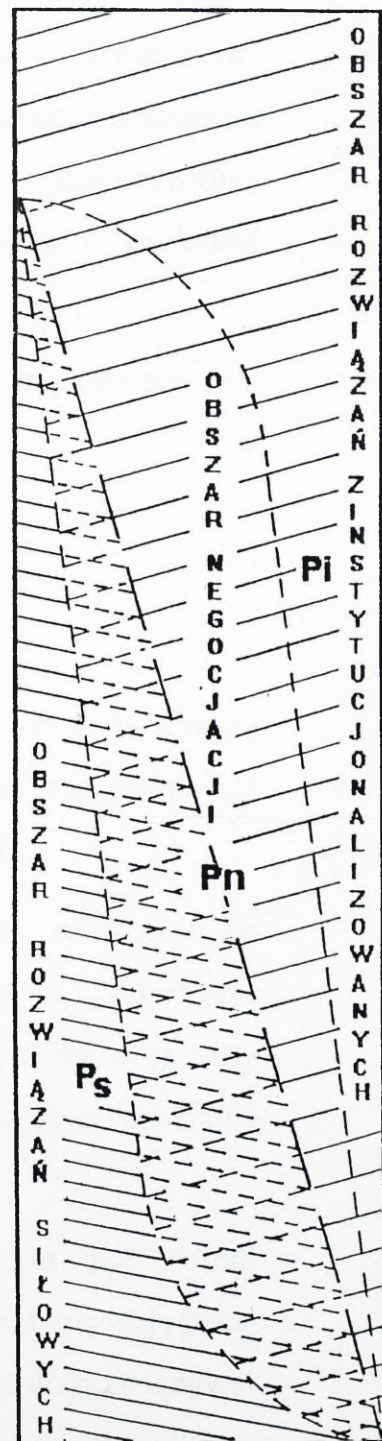

Rys. 1.3. Od zjawiska kryzysowego do wojny - schemat rozwoju sytuacji polityczno-militarnej - wariant.

Uz (t) - uwarunkowania zewnętrzne (wpływ zmieniającej się w czasie "t" sytuacji polityczno-militarnej w otoczeniu);
 Uw(t) - uwarunkowania wewnętrzne (wpływ zmieniającej się w czasie "t" sytuacji społeczno-gospodarczej i polityczno-militarnej w kraju); I - ignorowanie; K - kompromis; N - negocjacje; P - porozumienie; R - rozbieżność;
 S - spór; T - tolerowanie; ZR - zawarcie rozejmu.

Intensywność działań zbrojnych: D - duża; M - mała; Ś - średnia.

Pokojowe współistnienie
Kulturowe, polityczne i ekonomiczne współzawodnictwo, bariery i różnice
Ograniczenia rynkowe, restrykcje finansowe, rosnąca inflacja
Polityczne, rynkowe koncesje i przywileje
Kształtowanie przymierzy, utrudnienia ekonomiczne i polityczne
Wroga polityczna propaganda, bojkot
Zamieszki, infiltracja opozycji, aresztowania, internowania, deportacje
Demonstracja siły
Szantaż militarny
Zajęcia, blokady, incydenty przygraniczne, akcje sabotażu i odwetowe
Przeczuty broni i ludzi na terytorium kraju
Organizowanie zbrojnego podziemia przez czynniki zewnętrzne
Podgrzewanie sytuacji z zewnątrz, ukryte wspieranie rebeliantów przez część wojska i policji
Prowokacje militarne
Aktywizacja zbrojnego podziemia
Próby destabilizacji sytuacji wewnętrznej czynnikami militarnymi
Zwiększenie liczebności oddziałów stacjonujących w pobliżu granic
Zbrojne starcia graniczne
Jawna działalność zbrojnego podziemia inspirowana i wspomagana przez czynniki zewnętrzne
Zajęcia terytorium, dezercje oddziałów, jawne uczestnictwo w walkach po stronie opozycji
Częściowa mobilizacja
Bombardowania i ostrzał artyleryjski
Pełna mobilizacja
Agresja zbrojna o ograniczonym charakterze
Rozszerzanie zasięgu i obszarów walk
Pełna agresja zbrojna (wojna konwencjonalna)
Użycie taktycznej broni jądrowej, chemicznej i biologicznej
Użycie strategicznej broni masowego rażenia

Rys. 1.4. Narastanie zagrożenia militarnego.

Schemat narastania zagrożenia militarnego - od pokojowego współistnienia do użycia strategicznej broni masowego rażenia - odzwierciedla wszystkie fazy rozwoju stanu stosunków międzynarodowych (pokazanych na rys. 1.2.). Narastanie zagrożenia nie musi następować w przedstawionej kolejności. Nie muszą występować wszystkie przedstawione w wariancie kroki, mogą wystąpić inne nie wymienione tu.

Rysunek 1.4 przedstawia również trzy zmieniające się obszary rozwiązywania pojawiających się sprzeczności i zagrożeń:

- obszar rozwiązań zinstytucjonalizowanych "P_i";
- obszar negocjacji "P_n";
- obszar rozwiązań siłowych "P_s".

Obszar rozwiązań zinstytucjonalizowanych "P_i" to obszar w którym pojawiające się sprzeczności i zagrożenia rozwiązywane są przez istniejące w okresie pokoju instytucje państwowe i międzynarodowe.

Obszar negocjacji "P_n" to obszar w którym nie rozstrzygnięte sprzeczności w obszarze rozwiązań zinstytucjonalizowanych, przechodzą od sporu (wrogości, antagonizmu) do kryzysu (sytuacji konfliktowej), a dla ich rozwiązania powołuje się doraźne komisje, mediacyjne misje specjalne i wojskowe (peace making, peace keeping).

Obszar rozwiązań siłowych "P_s" to obszar w którym spór wszedł w fazę konfliktu, a strony do zrealizowania własnych celów używają przemocy zbrojnej. Organizacje międzynarodowe powoływane do rozwiązywania konfliktów oprócz narzędzi obszaru negocjacji "P_n" mogą używać międzynarodowych sił zbrojnych w ramach operacji "peace enforcement" i "peace operations other than war".

Z interpretacji graficznego zobrazowania narastania zagrożenia militarnego wynika, że obszar rozwiązań zinstytucjonalizowanych maleje na rzecz obszaru rozwiązań siłowych "P_s" wraz z narastaniem zagrożenia militarnego. Zmniejszanie się obszaru rozwiązań zinstytucjonalizowanych równoważone jest przez obszar negocjacji "P_n", który stara się ograniczać rozszerzanie się obszaru rozwiązań siłowych.

1.3. STANY MIĘDZYNARODOWYCH STOSUNKÓW POLITYCZNO-MILITARNYCH

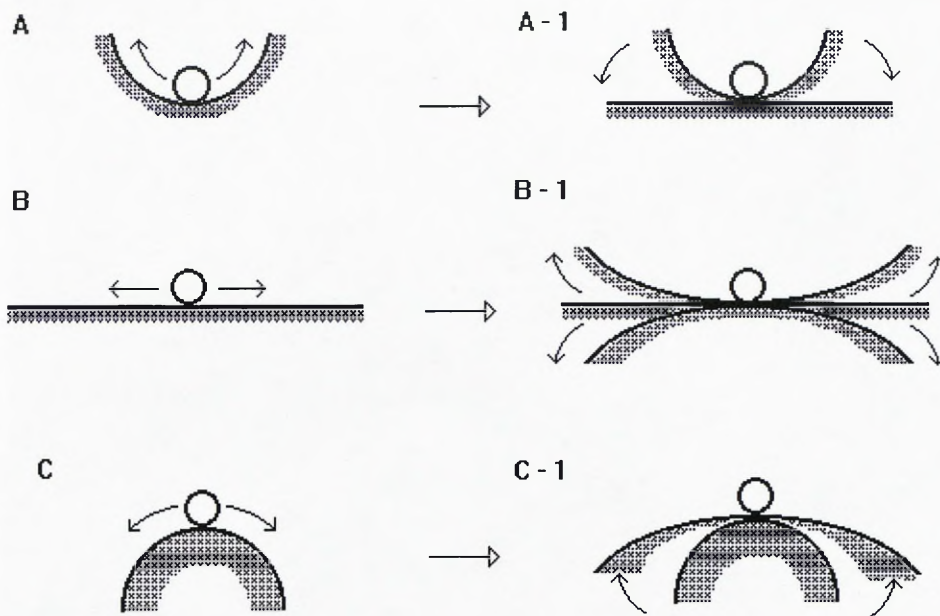
Interpretację fizyczną narastania zagrożenia militarnego w stosunkach międzynarodowych przedstawia rys. 1.5.

Narastanie stanu zagrożenia militarnego w stosunkach między stronami porównać można do trzech stanów równowagi ciała stałego.

Stan stosunków między stronami znajduje się w stanie równowagi stałej (A), jeżeli wszystkie pojawiające się sprzeczności likwidowane są w obszarze rozwiązań zinstytucjonalizowanych "P_i". Jednocześnie po osiągnięciu porozumienia strony neutralizują źródło powstałej sprzeczności.

Stan równowagi stałej utożsamiany może być ze **stanem pokojowego współistnienia**.

Jeżeli źródło sprzeczności nie zostanie zneutralizowane, może ono powodować pojawianie się nowych sprzeczności (narastanie stanu zagrożenia) i stan stosunków z równowagi stałej (A) przechodzi poprzez stan sporu (A-1) w stan równowagi obojętnej (B).

Rys. 1.5. Fizyczna interpretacja stanu narastania zagrożenia

Stan stosunków między stronami znajduje się w stanie równowagi obojętnej (B) jeżeli pojawiające się sprzeczności rozwiązywane są w obszarze negocjacji "P_n" i obszarze rozwiązań zinstytucjonalizowanych "P_i". Strony nie rezygnują ze swoich celów, ale jednocześnie wyrzekają się użycia siły do rozwiązania sytuacji. Jeżeli sprzeczności zostają rozwiązywane, a źródła sprzeczności usunięte stan stosunków ze stanu równowagi obojętnej (B) może przejść (rys. B-1) wykorzystując obszar negocjacji, w stan równowagi stałej (A).

Stan równowagi obojętnej (B) utożsamiany może być ze stanem status quo.

Jeżeli działania podjęte w obszarach zinstytucjonalizowanym "P_i" i negocjacji "P_n" nie rozwiązały sytuacji konfliktowej lub pojawiły się kolejne formy narastania zagrożenia militarnego to układ ze stanu

równowagi obojętnej (B) przechodzi (rys. B-1) wraz z narastaniem zagrożenia w stan równowagi chwiejnej (C).

Stan równowagi chwiejnej (C) może być utożsamiany ze **stanem kryzysu**, poprzedzającym użycie sił zbrojnych przez zantagonizowane strony - w przypadku braku porozumienia.

Stan stosunków między stronami znajduje się w stanie równowagi chwiejnej (C), jeżeli każda pojawiająca się sprzeczność rozwiązywana jest w obszarze rozwiązań siłowych "P_s".

Stan równowagi chwiejnej (C) może z czasem przejść w stan równowagi obojętnej (B) lub stałej (A). Czynnikiem decydującym o przejściu ze stanu (C) do stanu (B) lub (A) nie musi decydować czynnik militarny.

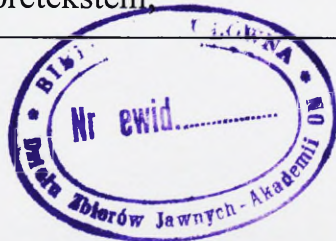
Coraz częściej przedłużające się konflikty, z przyczyn politycznych, ekonomicznych lub społecznych kończą się ustąpieniem jednej ze stron, pomimo nie zrealizowania swoich celów (np. wycofanie się wojsk amerykańskich z Wietnamu, wojsk radzieckich z Afganistanu, a ostatnio wojsk rosyjskich z Czeczenii). W tabeli 1.2 przedstawiono wariant najbardziej prawdopodobnych stanów w stosunkach międzynarodowych oraz ich charakterystyczne cechy.

Tabela 1.2.

Możliwe stany w stosunkach międzypaństwowych i międzynarodowych
(Wariant)

Lp.	Klasa stanu	Charakterystyczne cechy stanu (sytuacje)
1	2	3
1.	Bezpieczeństwo (stan bezpiecznego rozwoju) pokojowe współistnienie	<ul style="list-style-type: none"> - suwerenne traktowanie podmiotów we wzajemnych stosunkach międzypaństwowych i międzynarodowych; - poszanowanie integralności terytorialnej; - partnerska współpraca wielodziedzinowa (polityczna, społeczna, ekonomiczna, wojskowa itp.); - stabilność konstruktywnych stosunków międzynarodowych i międzypaństwowych; - wola politycznego i pokojowego rozstrzygnięcia wszelkich spornych problemów; - zawieranie sojuszy (umów, porozumień, traktatów itp.); - integralność (spójność) społeczeństwa,
2.	"zimny" pokój	<ul style="list-style-type: none"> - suwerenne traktowanie podmiotów we wzajemnych stosunkach międzypaństwowych i międzynarodowych; - poszanowanie integralności terytorialnej; - ograniczanie współpracy (przynajmniej w niektórych dziedzinach); - niechęć do nawiązywania lub kontynuowania współpracy;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - brak zaangażowania (neutralność lub obojętność); - niechęć lub odmowa zawierania porozumień itp.),
3.	Kryzys	<ul style="list-style-type: none"> - objawy izolowania podmiotów w stosunkach międzypaństwowych i międzynarodowych, próby ograniczania suwerenności politycznej; - poszanowanie integralności terytorialnej; - zawieszenie współpracy; - zawieszenie wcześniej zawartych porozumień; - odmowa negocjacji w spornych problemach; - "nagłaśnianie" (upowszechnianie) sprzecznych interesów, dążeń i aspiracji; - nasilanie nieprzyjaznych działań i zachowań; - stawianie ultimatywnych warunków;
4.	"zimna" wojna	<ul style="list-style-type: none"> - ograniczanie suwerenności we wzajemnych i międzynarodowych stosunkach oraz izolowanie na arenie międzynarodowej; - nierównoprawne traktowanie podmiotów we wzajemnych i międzynarodowych stosunkach (ograniczanie współpracy, zwiększanie zobowiązań, wymuszanie ustępstw, stosowanie restrykcji itp.); - ingerowanie w wewnętrzne sprawy innego podmiotu pod dowolnym pretekstem;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - brak woli do partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych; - odmowa poszukiwania kompromisowych rozstrzygnięć w spornych problemach; - "zamrożenie" współpracy oraz wcześniej zawartych porozumień i umów; - nasilenie dywersji politycznej; - podsycanie sprzeczności narodowościowych, etnicznych i religijnych; - podtrzymywanie napięcia i poczucia zagrożenia militarnego; - dążenie do uzyskania przewagi militarnej (wymuszony wyścig zbrojeń); - izolacja gospodarcza (embargo na dostawy surowców, nowoczesnych technologii, myśli technicznej itp.); - zawarcie rozejmu (czasowe i warunkowe zawieszenie działań zbrojnych); - nieformalne wspieranie "ruchów" destabilizujących sytuację wewnętrzną;
5.	Zagrożenie pozamilitarne	<ul style="list-style-type: none"> - ograniczanie suwerenności we wzajemnych i międzynarodowych stosunkach; - ingerowanie w wewnętrzne sprawy innego podmiotu pod dowolnym pretekstem;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - nierównoprawne traktowanie podmiotów we wzajemnych i międzynarodowych stosunkach (ograniczanie współpracy, zwiększanie zobowiązań, wymuszanie ustępstw, stosowanie restrykcji, wycofanie klauzuli najwyższego uprzywilejowania, zwiększanie opłat celnych, zerwanie wymiany handlowej itp); - brak woli do partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych; - odmowa poszukiwania kompromisowych rozstrzygnięć w spornych problemach; - zerwanie współpracy i wcześniej zawartych porozumień sojuszniczych; - eskalacja żądań, wymuszanie ustępstw kosztem interesów drugiej strony; - incydentalne stosowanie przemocy fizycznej (zbrojnej) niezinstytucjonalizowanej;
6.	Zagrożenie militarne	<ul style="list-style-type: none"> - jednostronne wypowiedzenie lub zerwanie wcześniej zawartych porozumień i traktatów między państwowych; - akty naruszenie suwerenności i integralności terytorialnej innego podmiotu (państwa); - zastraszanie militarne (demonstrowanie siły militarnej, manewry wojskowe w strefie przygranicznej, blokada militarna, szantaż militarny itp.);

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - napady, akcje i incydenty zbrojne na obiekty graniczne i w strefie przygranicznej; - sabotaż i dewastacja obiektów strategicznych na obszarze innego podmiotu; - akty dywersji i napady bojówek, prowokacja militarna itp. formy fizycznego wywierania nacisku; - zbrojne wspieranie przez siły innego państwa, w formie niezinstytucjonalizowanej, konfliktu wewnętrznego (przewrotu, puczu, zamachu stanu, wojny domowej itp.);
7.	Konflikt zbrojny	<ul style="list-style-type: none"> - konflikt wewnętrzny (wojna domowa) o podłożu społecznym, ekonomicznym, politycznym, narodowościowym, etnicznym, religijnym itp.; - interwencja zbrojna obcych wojsk na obszarze suwerennego państwa w celu udzielenia pomocy władzom legalnym lub wsparcia działań podmiotów nielegalnych (przewrót, pucz, zamach stanu itp.); - inwazja (napaść) zbrojna na państwo suwerenne z zamiarem wyegzekwowania swoich żądań; - incydent zbrojny graniczny lub w strefie przygranicznej na tle praw mniejszości narodowościowych lub roszczeń terytorialnych sąsiedniego państwa;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> - konflikt lokalny na tle jw.; - konflikt międzypaństwowy o podłożu ekonomicznym, terytorialnym, etnicznym, narodowościowym itp.; - konflikt regionalny o podłożu jw.;
8.	Wojna	<ul style="list-style-type: none"> - działania zbrojne międzypaństwowe, regionalne, kontynentalne lub światowe, o podłożu jw., w zabezpieczeniu materialnym których uczestniczy przynajmniej część gospodarki narodowej stron biorących w nich czynny udział.

2. ALGORYTM TWORZENIA BANKU INFORMACJI DO PROGNOZOWANIA WŁAŚCIWOŚCI WSPÓŁ- CZESNYCH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

Określone w poprzednim rozdziale warunki na strukturę banku danych wskazują, iż musi ona umożliwiać (zapewniać) wprowadzanie, gromadzenie i aktualizowanie informacji oraz ich analizowanie. Aby tak się stało, musi być zagwarantowana dostępność do nich. Dostępność tę można uzyskać wprowadzając otwarty zbiór słów kluczowych, w którym każdy podzbiór może być uzupełniony lub rozszerzony. Przykładowy zbiór słów kluczowych, wg którego należy gromadzić informacje ma postać:

ZBIÓR SŁÓW KLUCZOWYCH

A - kontynenty;

B - państwa;

C - konflikty (wojny);

C₁ - typ;

C₂ - cele;

C₃ - właściwości;

C₄ - użyte siły i środki;

C₅ - straty;

C₆ - sposób rozwiązania;

C₇ - skutki.

D - terroryzm;

D₁ - nazwa organizacji;

D₂ - rodzaj;

D₃ - cele;

D₄ - przyczyny;

D₅ - użyte siły i środki;

D₆ - straty;

D₇ - sposoby zapobiegania.

E - organizacje międzynarodowe;

E₁ - nazwa organizacji;

E₂ - przeznaczenie / cele / rodzaj;

E₃ - skład;

E₄ - działania.

F - zagrożenia;

F₁ - typ / symptomy /;

F₂ - przyczyny występowania;

F₃ - sposób zapobiegania.

G - nowe środki walki;

G₁ - producent;

G₂ - przeznaczenie;

G₃ - podstawowe dane taktyczno-techniczne.

H - rozbrojenia;

H₁ - rodzaj;

H₂ - strony układu;

H₃ - zakres (co obejmuje);

H₄ - termin wykonania.

I - dane o państwach;

I₁ - doktryna militarna;

I₂ - dane o siłach zbrojnych (struktura);

I₃ - system sprawowania władzy;

I₄ - wydatki na zbrojenia;

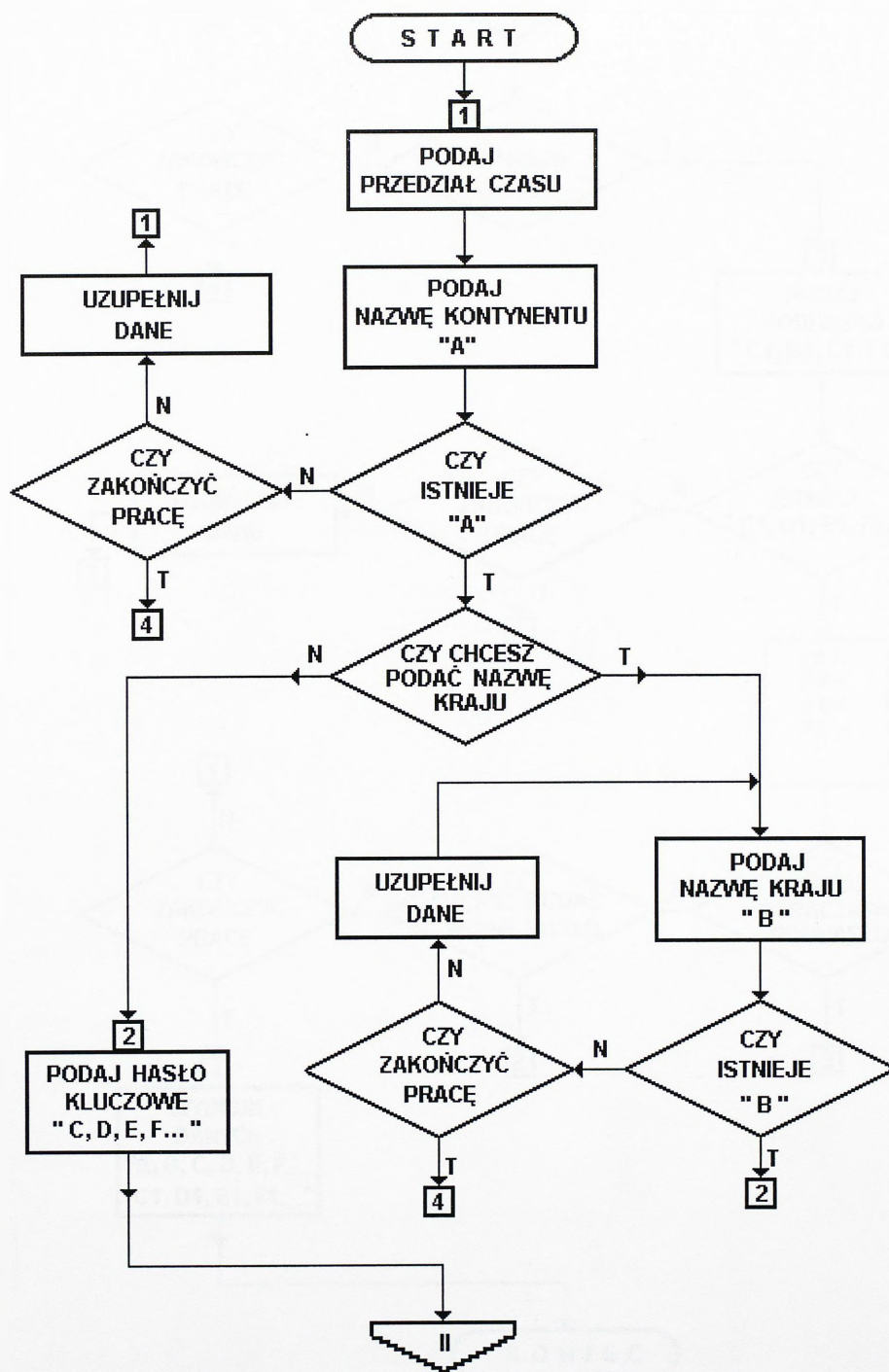
I₅ - polityka zagraniczna;

I₆ - polityka wewnętrzna (mniejszości narodowe, partie);

I₇ - dane statystyczne.

Dla tak określonego zbioru słów kluczowych, informacje będą mogły być wprowadzane wg następującego algorytmu (rys. 2.1). Przy takiej strukturze banku danych możliwe jest aktualizowanie zbioru informacji na każdym poziomie szczegółowości oraz dostępność do nich w celach analitycznych.

Przedstawiony algorytm tworzenia zbioru informacji w banku danych należy przetworzyć na język komputerowy (program), który będzie stanowił zinstrumentalizowaną formę monitorowania rozwoju stosunków międzynarodowych oraz umożliwi badanie zjawisk konfliktogennych dla celów prognostycznych (prognozowania potencjalnych zagrożeń militarnych i właściwości przyszłych ewentualnych konfliktów zbrojnych).

rys. 2.1. Algorytm przetwarzania informacji w hasła danych

PODSUMOWANIE

Uzyskane rezultaty badań, których podstawę stanowiły analiza ilościowo-jakościowe współczesnych konfliktów zbrojnych, punktów zapalnych i sytuacji kryzysowych, sytuacji polityczno-militarnej, literatury przedmiotu badań oraz obserwacja naukowa, utwierdziły nas w przekonaniu, że podjęcie badań nad modelowaniem charakteru i właściwości konfliktów zbrojnych w Europie w ramach tematu „KONFLIKT” było uzasadnione. Analiza rozwoju sytuacji polityczno-militarnej w Europie po rozpadzie dwubiegunowego układu sił, wyznaczenie kolejnych faz rozwoju stosunków wewnętrznych czy też międzynarodowych i związków przyczynowo-skutkowych na drodze od sprzeczności interesów do konfliktu zbrojnego umożliwiło opracowanie modelu rozwoju sytuacji polityczno-militarnej i narastania stopnia zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym i Polski (od sprzeczności interesów do wojny - z etapami pośrednimi). Wyznaczenie współczynników konfliktogenności poszczególnych przyczyn powstawania konfliktów zbrojnych pozwoli wskazać podłoże zjawisk konfliktogennych.

Opracowany model rozwoju sytuacji polityczno-militarnej może być więc traktowany jako barometr polemologiczny predykcji zagrożeń militarnych i właściwości przyszłych konfliktów zbrojnych.

Uzyskane w trakcie badań uogólnienia dotyczące konfliktów zbrojnych oraz uogólnienia dotyczące typowych zjawisk przyczynowo-skutkowych, przyczyn i symptomów zjawisk konfliktogennych i konfliktów zbrojnych pozwoliły na opracowanie modelu rozwoju sytuacji polityczno-militarnej niezbędnego do prognozowania właściwości konfliktów zbrojnych, na

jakie może być narażone państwo polskie. Jednocześnie stanowią ona podstawę do utworzenia banku danych, niezbędnego do prowadzenia badań nad charakterem i właściwościami konfliktów zbrojnych..

Posiadanie (dysponowanie) banku informacji (bazy danych) jest bardzo istotne z punktu widzenia możliwości prowadzenia badań prognostycznych i oceny prawdopodobnego zagrożenia bezpieczeństwa Polski konfliktem zbrojnym oraz budowania systemu obronnego państwa. Szczególnie ważne jest tu dysponowanie wiarygodnymi i aktualnymi informacjami o pojawieniu się symptomów potencjalnych zagrożeń militarnych i sytuacji konfliktogennych. Zbiór takich informacji oraz znajomość związków przyczynowo-skutkowych umożliwi opracowanie programów komputerowych wspomaganie analizy procesów konfliktogennych w otoczeniu RP. Bazą wejściową do banku informacji mogą być fakty oraz wynikające z nich wnioski (konfliktogenność i częstość występowania przyczyn ich powstawania) przedstawione w etapie I i II realizacji pracy.

BIBLIOGRAFIA

- [1]. BALCEROWICZ B. i inni, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 1996.
- [2]. *Bliski Wschód dokumentacja konfliktu*, PAP, Warszawa 1983.
- [3]. CIBOROWSKI L., *Ocena zagrożenia obszaru Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 1993.
- [4]. CZUBAN W. W., *Rosja w systemie współczesnych stosunków polityczno-wojskowych*, *Wojennaja Mysl* nr 4/93, Moskwa 1993r.
- [5]. DWORECKI S., *Współczesne konflikty zbrojne*, AON, Warszawa 1994.
- [6]. DWORECKI S., *Charakterystyka zagrożeń militarnych*, *Wojsko i Wych.* nr 6/94.
- [7]. DWORECKI S., *Od konfliktu do wojny*, Wyd. BUWIK, Warszawa 1996.
- [8]. DWORECKI S., *Aspekty militarne stosunków międzynarodowych*, AON, Warszawa 1996.
- [9]. DWORECKI S., KĘSOŃ T., STEPAK J., *Modelowanie charakteru i właściwości konfliktów zbrojnych w Europie (Etap I)*, AON, Warszawa 1994.
- [10]. DWORECKI S., KĘSOŃ T., *Współczesne konflikty zbrojne w Europie i na Bliskim Wschodzie. Analiza i komentarze*, WLOP, Warszawa 1996.

- [11]. DWORECKI S., KĘSOŃ T., *Współczesne konflikty zbrojne w Azji. Analiza i komentarze*, Wyd. ATKA, Warszawa 1996.
- [12]. FESTINGER L., *Conflict, Decision, Dissonance*, Stanford 1964.
- [13]. GAŁGANEK A., *Subiektywistyczne i obiektywistyczne teorie przyczyn konfliktów międzynarodowych*, Zeszyty naukowe WSM, nr 27/1986.
- [14]. KĘSOŃ T., *Charakter współczesnych konfliktów zbrojnych*, w: *Problemy techniki uzbrojenia i radiolokacji - Materiały z IV Konferencji Naukowo-Technicznej - Rynia 1995, Zeszyt 54, WITU 1995.*
- [15]. KĘSOŃ T., *Współczesne konflikty zbrojne w Europie i Azji*, AON, Warszawa 1995.
- [16]. KĘSOŃ T., *Współczesne konflikty zbrojne na świecie (z wyłączeniem Europy i Azji)*, AON, Warszawa 1995.
- [17]. KĘSOŃ T., *Analiza punktów zapalnych i konfliktów zbrojnych na świecie w latach 1946 - 1995*, AON, Warszawa 1996r.
- [18]. KINASIEWICZ M., *Analiza sytuacji militarnej w Europie*, AON, Warszawa 1990.
- [19]. KISIELEWSKI T. A., *Nowy konflikt globalny*, PAN-INSP, Warszawa 1993.
- [20]. KOSTECKI W. i inni, *Problemy badań nad konfliktami i pokojem*, PISM, Warszawa 1990.
- [21]. KUCZYŃSKI M., *Konflikty zbrojne i punkty zapalne w Europie*, MON - DSS, Warszawa 1995.

- [22]. KULISZ M. *Wpływ taktycznych środków walki na właściwości ewentualnych konfliktów zbrojnych na obszarze Polski*, Rozprawa doktorska, AON, Warszawa 1996.
- [23]. MADEJSKI A. i inni, *Ocena i prognoza zagrożeń polityczno-militarnych RP oraz właściwości przyszłych działań wojennych*, AON, Warszawa 1992.
- [24]. MADEJSKI A., ZIELIŃSKI J., *Prognoza sytuacji polityczno-militarnej i wynikających z niej zagrożeń RP*, AON, Warszawa 1994.
- [25]. *Military Balance 1992/1993*, International Institute For Strategic Studies.
- [26]. MLICKI M. K. , *Konflikty społeczne. Pułapki i dylematy działań zbiorowych*, IF i S PAN, Warszawa 1992.
- [27]. MUCHA L., *Sprzeczności i konflikty społeczne oraz ich makroskutki*, AON, Warszawa 1993.
- [28]. PAWLAK Z., *O konfliktach*, PWN, Warszawa 1987.
- [29]. PŁONKA I., *Przygraniczny konflikt zbrojny w warunkach Rzeczypospolitej Polskiej*, Rozprawa doktorska AON, Warszawa 1993.
- [30]. ROTFELD A., D., *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, PISM Warszawa 1990.
- [31]. SIENKIEWICZ P., *Modelowanie sytuacji kryzysowych i konfliktów*, Praca n-b pk. "Teoria", cz I-III, AON, Warszawa, 1995.
- [32]. SIENKIEWICZ P., *Modelowanie systemowe w analizie sytuacji polityczno-militarnych*, wykład AON 05.06.1994.

- [33]. SIENKIEWICZ P., Wiśniewski A., *Podstawy analizy decyzyjnej w sytuacjach kryzysowych*, AON, Warszawa 1996.
- [34]. SIPRI - *Yearbook (od 1989 do 1995)*, Oxford, Londyn.
- [35]. STĘPAK J., *Diagnozowanie sytuacji międzynarodowej w aspekcie bezpieczeństwa militarnego Polski*, AON, Warszawa 1995.
- [36]. STĘPAK J., *Prognoza zagrożeń Rzeczypospolitej Polskiej - metodyka wartościowania faktów, wydarzeń, zjawisk i tendencji w stosunkach międzynarodowych w aspekcie zagrożenia militarnego Polski*, AON, Warszawa 1994.
- [37]. STĘPAK J., *Hierarchizacja i wartościowanie stosunków międzynarodowych w środowisku międzynarodowym Polski*, AON, Warszawa 1995.
- [38]. STĘPAK J., *Prognoza obronności Polski do 2010. Prognoza zagrożenia militarnego Polski do 2010, Podział i charakterystyka zagrożeń militarnych bezpieczeństwa RP*, AON, Warszawa 1994.
- [39]. STĘPAK J., *Prognoza obronności Polski do 2010. Prognoza zagrożenia militarnego Polski do 2010, Charakterystyka państw bezpośredniego sąsiedztwa z Polską*, AON, Warszawa 1994.
- [40]. SZAWROW I. E. i inni, *Łokalnyje wojny istorija i sowlremjennost*, MON ZSRR, Moskwa 1981.
- [41]. TOFFLER A. i H., *Wojny i antywojny. Jak przeżyć u zarania XXI wieku*. Paryż 1990.
- [42]. TYSZKA T., *Konflikty i strategie - niektóre zastosowania teorii gier*, Wyd. Naukowo-Techniczne, Warszawa 1978.

- [43]. WRÓBLEWSKI R., *Nauki obronne a bezpieczeństwo narodowe*, AON, Warszawa 1991.
- [44]. ZACHER L. W., *Globalne problemy współczesności*, UMCS, Lublin 1992.
- [45]. ZACHER L. W., *Społeczeństwo a ryzyko: multidyscyplinarne studia o człowieku i społeczeństwie w sytuacjach niepewności i zagrożenia*, Centrum Badań nad Człowiekiem i Środowiskiem Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1994.
- [46]. ZAJĄC B., *Rosja w systemie współczesnych stosunków polityczno-wojskowych*, Myśl Wojskowa, nr 2[571] 1994r.
- [47]. ZUBEK J., *Doktryny bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 1992.

